

APOSTOLOS N. ATHANASSAKIS, *Apocolocyntosis divi Claudii*, Colorado Press, Lawrence, Kansas 1973, σχ. 8μ. σελ. VII/143.

Ἐπισημασθέντες ὡς ἡγεμόνων τῶν Ἑλληνιστικῶν κρατῶν καθιέρωσαν μετὰ τὸν Αὐγούστον ὡς κρατικὴν τὴν λατρείαν τῶν αὐτοκρατόρων ὡς θεῶν, λατρείαν ἣτις ἀπέβη ἡ κυριώτερα αἰτία τῶν διωγμῶν τῶν Χριστιανῶν, ἀρνούμενων νὰ λατρεύσουν ἀνθρώπους ὡς θεούς. Ὁ Σενέκας μνησικακῶν κατὰ τοῦ Κλαυδίου, ἀποστειλαντος αὐτὸν εἰς μακρὰν ἐξορίαν, ἔσπευσε μετὰ τὸν θάνατόν του νὰ γράψῃ σάτιραν ἀναφερομένην εἰς τὸ θέμα τῆς θεοποιήσεώς του. Κατὰ κωμικὸν τρόπον ἀναπαριστᾷ τὴν ἀνάβασίν του εἰς τὸν οὐρανόν, τὴν δίκην τῆς πρὸς θεοποίησιν ἀξιώσεώς του ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῶν θεῶν, τὴν ἀποπομπὴν του εἰς τὸν Ἄδην, τὴν νέαν δίκην του ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Αἰακοῦ καὶ τὴν καταδίκην εἰς ποινὰς ἐξευτελιστικάς.

Τὴν μετάφρασιν τῆς σατίρας ὁ συγγραφεὺς τὴν καθιστᾷ περισσότερον εὐνόητον μὲ πλούσιον ὑπομνηματισμόν. Τεχνικῶς τὸ πρωτότυπον ἐν Λατινικῇ κείμενον (πεζὸν μὲ στίχους ποιητικούς πολλαχοῦ καὶ φράσεις Ἑλληνικάς ἢ στίχους Ὀμηρικούς κλπ.) παρατίθεται εἰς τὰς πρὸς τὰ ἀριστερὰ σελίδας, ἐνῶ εἰς τὰς πρὸς τὰ δεξιὰ παρατίθεται τὸ κείμενον καὶ αἱ ἐπεξηγηματικαὶ ὑποσημειώσεις ἀγγλιστί.

Πέρα τῆς μεταφράσεως καὶ τοῦ ὑπομνηματός ὁ συγγρ. προτάσσει τοῦ ἔργου εἰσαγωγὴν μακρὰν ἐκ 52 σελίδων εἰς τὴν ὁποίαν ἐξετάζει διάφορα προβλήματα σχετιζόμενα πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Σενέκα. Κυριώτερα τῶν προβλημάτων: τίς ὁ συγγραφεὺς καὶ τίς ὁ τίτλος τοῦ ἔργου, δεδομένου ὅτι μόνον ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ Δίωνος προκύπτει ὅτι ὁ Σενέκας τὸ συνέγραψε μὲ τὸν τίτλον τοῦτον. Ὁ συγγρ. ἐπιβεβαιοῦ τὴν ταυτότητα ἐκ τῆς συγκρίσεως ὠρισμένων στίχων παρωδούντων στίχους τοῦ ἰδίου τοῦ Σενέκα τραγικούς εἰς τὴν τραγωδίαν τοῦ Hercules Furens. Ὁ δὲ τίτλος Ἀποκολοκύνθωσις παρὰ τὸν συνήθως ἀναγραφόμενον Ludus γίνεται δεκτὸς ὡς ὁ πραγματικὸς, ὡς ἐνδεικνύων 1) τὴν κολοκυνθίνην σκέψιν τοῦ ἡμιπαράφρονος καὶ ἐγκληματίου καὶ 2) τὴν παρῶδισιν τοῦ γεγονότος ὅτι ἐκ τοῦ κόλου διὰ βροντῆς ἐξῆλθεν ἡ ψυχὴ τοῦ Κλαυδίου μεσολαβήσει τῆς Κλωθῆος καὶ διὰ τοῦ ἐξεληθόντος ἀέριου ἀνῆλθεν αὐτὴ ἀεριωθυμένη εἰς τὸν Ὀλυμπον. Ὁ δὲ τίτλος οὗτος ἀποτελεῖ παρῶδισιν τῆς «Ἀποθεώσεως», ἣν ἐπεζῆτει ὁ Κλαυδίου μετὰ εἰς τὸν Ὀλυμπον. Ἐτερον πρόβλημα: Πόθεν ἡ ἀρχὴ τῆς σατίρας ὡς λογοτεχνικοῦ εἴδους καὶ πόθεν αἱ ἐπιδράσεις τοῦ Σενέκα. Ἐδῶ ἐξετάζονται τὰ σχετικὰ ἔργα καὶ ἡ λογοτεχνικὴ παράδοσις, ὁ δὲ σ. καταλήγει ὅτι ἀρχικῶς ἐπενόησε τὸ εἶδος ὁ Γαδαρηνὸς κινικὸς σατιρικὸς Μένιππος, οὐτινος ἡ ἐπίδρασις διὰ τοῦ Οὐάρρωνος (χρησιμοποίησαντος λόγον μεικτὸν πεζοῦ καὶ ποιήσεως ὡς καὶ εἰς τὴν Ἀποκολοκύνθωσιν) ἔφθασε εἰς τὸν Σενέκαν καὶ διεδόθη καὶ εἰς ἄλλους καὶ δὴ καὶ εἰς τὸν Λουκιανόν. Ἐμβριθῶς ἐξετάζεται ἐπίσης τὸ θέμα τῶν χρησιμοποιουμένων διστίμων λέξεων, αἵτινες σημαίνουσι σοβαρὰ πράγματα καὶ παραλλήλως καὶ κωμικὰ ἢ ἄσεμνα, λ. χ. anima = ψυχὴ καὶ συγχρόνως ἀέριον τῆς κοιλίας, agere = ὀδηγῶ, ἀλλὰ καὶ πιέζω (ἐπὶ τῶν ἀέριων τῆς κοιλίας), exitus = ἡ κανονικὴ ἐξοδος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξοδος ἡ σωματικὴ, annus = τὸ ἔτος καὶ ἀκουστικῶς anus/ὄνος, πρᾶγμα (ἑλληνιστί) = τὸ ἀντικείμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνδρικὸν μόριον. κλπ.

Ἐξετάζων τὸ παρατιθέμενον εἰδικῶς IV ἐγκώμιον τοῦ Νέρωνος ὁ συγγρ. τὸ συσχετίζει πρὸς τὸ γενικὸν κλίμα τῆς παραδόσεως νὰ ἐγκωμιάζωνται ὡς θεοὶ οἱ βασιλεῖς καὶ νὰ προοιωνίζωνται τὴν ἔλευσιν χρυσοῦ αἰῶνος (πρβλ. Βιργίλιον, Καλπούριον,

Ἀλεξανδρινούς), ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπιδίωξιν κολακείας. Ἐπίσης ἐξετάζονται αἱ παράλληλοι διαφόρων ἐπὶ μέρους θεμάτων τῆς σατίρας ἐν τῇ συγχρόνῳ καὶ παλαιότερῃ φιλολογίᾳ, ὡς λ. χ. διὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνάβασιν τοῦ Κλαυδίου (παράλληλοι: Προμηθεύς, Δαίδαλος, Βελλεροφών, εἰς «Ὀρνιθας» Ἀριστοφάνους ὁ Τρυγαῖος, καὶ τέλος ὁ Μενίππος κατ' εἰκασίαν ἐκ τοῦ Οὐάρωνος καὶ τοῦ Λουκιανοῦ). Ὁμοίως διὰ τὴν ἐν οὐρανῷ σύναξιν τῶν θεῶν πρὸς κρίσιν τοῦ Κλαυδίου ἀναζητεῖται ἡ παρῶδῃσις ὁμοίων ἀνθρωπίνων συνάξεων, ὡς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου, τῆς Συγκλήτου κατὰ πιθανολογούμενον τοιοῦτον Μενίππειον ὑπόδειγμα, ἢ ἐπίδρασις ἐκ τῆς «Θεῶν ἀγορᾶς» τοῦ Εὐφρονος. Ὁμοίως διερευνῶνται λογοτεχνικαὶ παράλληλοι διὰ τὴν εἰς Ἄδην κατάβασιν τοῦ Κλαυδίου (Ἀριστοφάνους Βάτραχοι, Λουκιανοῦ Κατάπλους κλπ.) καὶ διὰ τοὺς τρόπους τῆς μετὰ θάνατον δίκης. Ἐξετάζεται ὁμοίως ὁ σκοπὸς τοῦ ἔργου καὶ πρὸ πάντων, ἂν ἐλέγχεται γενικῶς ἢ «ἀποθέωσις» τῶν αὐτοκρατόρων ὡς θεσμὸς ἢ μόνον τῶν ἀναξίων ἐκ τούτων, ἂν ἐγράφη ἐκ πάθους μνησικακίας καὶ προσπαθείας κολακείας ἢ ἀπλῶς ἐγράφη ὡς ἔργον τέχνης. Τέλος ἐξετάζεται καὶ ἐξαιρεται ἡ λεπτότης τῆς σατίρας, τὸ κομψὸν ὕφος, ἢ ἀριστοτεχνία τῆς χρήσεως τῶν ἐκφραστικῶν μέσων, ἢ εὐστοχία τῆς ἐντάξεως τῶν δαυείων Λατινικῶν ἢ Ἑλληνικῶν στίχων καὶ τῶν Ἑλληνικῶν παροιμιωδῶν ἐκφράσεων εἰς τὸ κείμενόν του καὶ ἡ δι' ἰδίωσιν στίχων τοῦ ποιητοῦ ἐπίτασις τῆς δραστηκότητος τῶν ἐκφερομένων νοημάτων καὶ καταλήγει ὁ συγγραφεὺς ὅτι πρόκειται περὶ ἐξηρμένης σατίρας Μενίππειου εἴδους πρὸς τέρψιν, συγκίνησιν καὶ πολιτικὴν σκοπιμότητα, ἀποβλέπουσαν νὰ στείλῃ εἰς τὸν Ἄδην τὸν ἐξορίσοντα αὐτὸν Κλαυδίον, τὸν θανόντα, καὶ ἀναβιάσῃ εἰς τὰ ἄστρα τὸν νέον αὐτοκράτορα Νέρωνα. Τὸ ἔργον τοῦτο τῆς παρουσιάσεως εἰς τὸ ἀγγλόφωνον κοινὸν τῆς σατίρας τοῦ Σενέκα ἀποτελεῖ προσπάθειαν ἐπιτυχῆ ὑπὸ ἀνδρὸς λογιωτάτου χρησιμοποιοῦσαντος καὶ ἀρτίαν βιβλιογραφίαν, παρατιθεμένην ἐν τέλει τοῦ ἔργου.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* *

HELLMUT FLASHAR, **Formen utopischen Denkens bei den Griechen**, Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft. Dies philologici Aenipontani, Heft 3, Innsbruck 1974, σελ. 19.

Ἡ μελέτη αὕτη ἀφορμᾶται ἀπὸ τὴν *Οὐτοπίαν* τοῦ Θωμᾶ Μώρου. Τὸ ἔργον ἐκεῖνο ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος τῶν ἀναζητήσεων ἐνὸς ιδεωδῶς ὀργανωμένου κράτους εὐρισκομένου ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ δημιουργοῦ του. Καὶ ἐπειδὴ ὁ τίτλος τοῦ φανταστικοῦ κράτους τονίζει μόνον τὸ ἐκτὸς τόπου, ὁ φίλος τοῦ συγγραφέως τῆς *Οὐτοπίας* Guillaume Eudé διὰ νὰ ὑπογραμμίσῃ καὶ τὸ ἐκτὸς χρόνου τὸ ἐπιτοφόρησε *Οὐδεποτία*.

Ὁ Συγγραφεὺς παρακολουθεῖ τὰς ἀναζητήσεις τοῦ εἴδους τούτου καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους, ὡς εἰς τὸν Campanella, τὸν Francis Bacon κλπ. καὶ ἀναζητεῖ τὴν βαθμιαίαν διαφοροποίησιν τῆς κεντρικῆς σκέψεως τῶν ἀναζητήσεων τούτων καὶ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα, ὅποτε δὲν ἀναζητοῦνται μόνον αἱ ἀρισταιμορφαὶ κράτους, ἀλλὰ ἐπισημαίνονται καὶ αἱ ἐκ τῆς ἐξελίξεως δυνάμεναι νὰ προκύψουν ἀνεπιθύμητοι (Orwell, Huxley, Wells). Οὕτω ὁ Συγγραφ. εὐρίσκει ὅτι ἡ Οὐτοπία ἐξελίχθη ἀπὸ τῆς ἀνεπιτεύκτου ἐπιθυμητῆς μορφῆς κράτους εἰς τὴν ἐπιτευκτὴν ἀνεπιθύμητον, τὴν ὅποιαν ὀφείλομεν νὰ ἐμποδίσωμεν.

Παράλληλος ἐξέλιξις τῆς ἐννοίας τῆς Οὐτοπίας ἐσημειώθη καὶ εἰς τὴν θεωρη-